

Sabolić, Valentina–Bockovac, Timea Anita

UTJECAJ MAĐARSKOG JEZIKA NA GRAMATIČKE KOMPETENCIJE UČENIKA DVOJEZIČNIH HRVATSKO- MAĐARSKIH ŠKOLA

1. Uvod

U Mađarskoj su dvije dvojezične hrvatsko-mađarske gimnazije. Jedna je u Budimpešti, a druga u Pečuhu. Riječ je o gimnazijama u kojima učenici bez poznavanja hrvatskoga jezika imaju mogućnost upisa u 9./N razred, tijekom kojega se pripremaju za redoviti 9. razred. Po završetku 9./N razreda ta se skupina priključuje onoj skupini koja dolazi iz 8. razreda hrvatsko-mađarske osnovne škole te zajedno slušaju sve predmete prema aktualnom *Planu i programu* od 9. do 12. razreda i na kraju 12. razreda maturiraju iz hrvatskog jezika i književnosti na srednjem ili višem stupnju. Dvojezično gimnazijsko obrazovanje podrazumijeva učenje Povijesti, Narodopisa, Zemljopisa, Hrvatske gramatike i Hrvatske književnosti na hrvatskom jeziku, a preostale predmete uglavnom na dvama jezicima – mađarskom i hrvatskom.

Najsnažnija motivacija za upis u dvojezičnu hrvatsko-mađarsku školu učenicima i njihovim roditeljima jest predačka povezanost s hrvatskom kulturom i hrvatskim jezikom. Najčešće se upisuju oni učenici čiji su roditelji pohađali tu školu. Njihovi su preci pripadnici raznih subetničkih skupina Hrvata u Mađarskoj, koji su se na te prostore doselili u periodu 17. i 18. stoljeća, stoga su sačuvali svoje arhaične zavičajne jezične idiome. U skladu s tim, u jednom razrednom odjelu mogu se naći učenici koji svaki dan govore barem s jednim roditeljem ili s bakom i/ili djedom na nekom hrvatskom dijalektu, zatim učenici koji ne govore hrvatski jezik i nisu njime svakodnevno okruženi, ali bake ili djedovi govore taj jezik pa im je on poznat i blizak barem na razini prepoznavanja. Tako u jednom razredu nastavu prate i nasljedni i predački govornici. Jelaska ta dva pojma razlikuje definirajući nasljedni jezik kao onaj koji je učenik usvojio od svojih bližnjih i može ga barem razumjeti, a možda je i na određenoj razini i dvojezičan, dok su predački govornici oni koji moraju učiti jezik, ali su svjesni da je dio identiteta njihovih predaka pa se i oni s njim lakše identificiraju¹. Motivacija bi i kod nasljednih i kod predačkih govornika trebala biti visoka, a to je potvrdilo i istraživanje provedeno 2023. godine u dvjema dvojezičnim gimnazijama u Mađarskoj (Budimpešta i Pečuh), gdje su rezultati analize stavova učenika prema hrvatskom jeziku pokazala visoku razinu motiviranosti i pozitivne stavove prema hrvatskom kao manjinskom jeziku.² Ipak, autorice Banković-Mandić i Peruško smatraju da se s vremenom ta identifikacijska motivacija gubi zbog prevladavanja većinskoga jezika u svakom aspektu života učenika pa oni manjinske škole više ne

¹ JELASKA, Zrinka: *Vrste nasljednih govornika*. Lahor, 2014/17. 83–105. orcid.org/0000-0001-6189-2485

² BOCKOVAC, Timea Anita–SABOLIĆ, Valentina: *Stavovi srednjoškolaca prema hrvatskom kao manjinskom jeziku u Mađarskoj* (u postupku objave). 2023.

upisuju intrinzično motivirani, već na nagovor svojih roditelja. Autorice dalje smatraju i da je baš zbog toga potrebno analizirati jezične vještine i potrebe učenika kako bi se zatim mogla i adaptirati nastava prema njihovim potrebama.³ Upravo na tim promišljanjima temelji se jezična analiza u ovome radu. Ova analiza inicijalna je analiza, kojoj je cilj utvrditi s kojim se poteškoćama suočavaju mađarski govornici tijekom pisane produkcije na standardnom hrvatskom jeziku.

2. Gramatička točnost u pisanoj produkciji nasljednih i predačkih govornika

Gramatička se kompetencija smatra vrlo važnim temeljem komuniciranja na nekom jeziku. Prema ZEROJ-u ona podrazumijeva morfosintaktičko poznavanje jezika koji se uči te sposobnost da se proizvedu gramatički i semantički ispravne rečenice.⁴ Canale je 1984. istaknuo važnost posjedovanja gramatičke kompetencije jer je ona temelj za korištenje znanja i vještina koje su potrebne za prenošenje doslovnih informacija u nekom jeziku.⁵ Jelaska navodi da nasljedni govornici najčešće mnogo bolje vladaju govornom produkcijom jezika budući da se rijetko služe pisanim diskursom i zato se razina njihova poznavanja gramatičkih zakonitosti najbolje iščitava iz pisanih radova. Nasljedni govornici mogu se usmeno sporazumijevati bez većih poteškoća, no iz pisanog se diskursa vidi imaju li osvijesteno znanje o jeziku.⁶ Educiranje o gramatičkim zakonitostima u jeziku dolazi u institucionalnim okvirima. U Mađarskoj su to osnovne i srednje škole s dvojezičnim hrvatsko-mađarskim programom, odnosno škole s tzv. predmetnom nastavom hrvatskoga jezika. Nasljedni govornici često vladaju nekim hrvatskim dijalektom koji su usvojili od svojih članova obitelji pa ih je u školi potrebno poučavati standardnom hrvatskom jeziku. Takvim je govornicima lakša komunikacija na hrvatskom jeziku nego predačkim govornicima ili inim govornicima, no činjenica da oni poznaju neki od idioma hrvatskoga jezika ne pretpostavlja i da će im biti lakše savladati standardnogramatičku razinu jezika.⁷

S obzirom na to da je gramatika vrlo bitan dio učenja svakoga jezika, a hrvatski i mađarski jezik nisu genetski i tipološki srodni jezici,⁸ cilj je ovoga rada prikazati poteškoće s kojima se susreću mađarski srednjoškolci tijekom učenja hrvatskoga jezika. Kako bi se ostvarila uspješna komunikacija, potrebna je visoka razina znanja o gramatičkim zakonitostima, a hrvatska je gramatika prilično kompleksna. Budući da se jednom analizom ne mogu obuhvatiti sve razine jezika (fonološka, morfološka, sintaktička i leksička), u ovom će radu naglasak biti na morfološkoj i sintaktičkoj razini jezika kako bi se uvidjelo kojim se i kakvim

³ BANKOVIĆ-MANDIĆ, Ivančić-PERUŠKO, Katja: *Pristup gramatičkim temama u hrvatskom kao inom jeziku*. SlavVaria, 2023/1. <https://journals.lib.ptt.hu/index.php/slavvaria/article/view/6737>

⁴ ČELIKOVIĆ, Vlasta-BRESSAN, Valnea et. al (ur.): *Zajednički europski referentni okvir ta jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. Školska knjiga, Zagreb, 2005.

⁵ BAGARIĆ, Vesna-MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena: *Definiranje komunikacijske kompetencije*. Metodika, 2007/1. (8.), 84–93.

⁶ JELASKA, Zrinka: *Ovladavanje materinskim i inim jezikom*. Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2012.

⁷ Isto.

⁸ Hrvatski jezik pripada indoeuropskoj jezičnoj porodici i dio je južnoslavenskih jezika te je flektivni jezik, a mađarski jezik pripada ugrofinskoj jezičnoj porodici, u kojoj su svi jezici aglutinativni. (Usp. Barić i dr. *Hrvatska gramatika*. 2005. i *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

jezičnim konstrukcijama služe učenici 9. razreda kako bi prenijeli informacije te kako njihov materinski jezik utječe na tu proizvodnju. Pretpostavlja se da će rečenice biti kratke i sažete, da će u sastavcima najzastupljenije vrste riječi biti imenice i pridjevi te glagoli u prezentu zbog svoje frekventnosti na početnim razinama učenja.

3. Istraživanje utjecaja mađarskog jezika na gramatičku kompetenciju učenika

Hržica navodi da je cilj [je] podučavanja povećati učenikovo znanje drugog jezika. Da bi se to postiglo, učitelj poučavatelj proces usvajanja jezika promatra obrnuto. Ako se želi povećati učenikovo znanje, potrebno ga je prvo procijeniti. To se može postići jedino vrednovanjem postignuća koje jezično znanje omogućuje, znači procjenom izlaza/iznosa.⁹ Kako bismo znali koje su potrebe učenika, što je ono što on treba dobro naučiti kako bi svakom nastavnom godinom napredovao, potrebno je provesti provjere znanja, vještina i jezičnih sposobnosti da bi se na temelju toga mogli oblikovati nastavni sadržaji i nastavni planovi. Budući da do sada u Mađarskoj nisu provedena sustavna istraživanja i analize jezičnih kompetencija polaznika hrvatsko-mađarskih osnovnih i srednjih škola, smatra se da je vrlo važno krenuti u tom smjeru i utvrditi koje su to razine (hrvatskoga) jezika koje učenicima manjinskih škola stvaraju teškoće i kakav utjecaj na njih ima većinski (mađarski) jezik. Kada se govori o hrvatskom kao inom jeziku, istraživanja i analize provedene su većinom u kontekstu Republike Hrvatske s ciljem unapređenja nastave za inojezične doseljenike te odrasle govornike koji se ili zbog posla ili iz hobija počinju baviti učenjem jezika. O hrvatskom kao manjinskom jeziku u Mađarskoj još uvijek nema dovoljno takvih radova i projekata.¹⁰

3.1. Metodologija

Istraživanje, koje se opisuje u ovome radu, provedeno je tijekom šk. god. 2023./2024. u jednoj dvojezičnoj hrvatsko-mađarskoj gimnaziji u Mađarskoj. Analiza radova temelji se na pisanom diskursu učenika 9. razreda. Učenici su tijekom školske godine u više navrata pisali sastavke na zadane teme, primjerice *Moj vikend*, *Opis moje sobe/učionice*, *Tjedan hrvatskoga jezika* i *Najbolji dan u mojem životu*. Učenicima su ponuđene teme koje prate nastavni *Plan i program* te one teme koje prate aktualna školska događanja. Učenici su uz svoje sastavke zamoljeni i za predaju obaviještenog pristanka.

⁹ HRŽICA, Gordana: *Kada je hrvatski jezik pretežak i Hrvatima: metodologija nastave hrvatskog kao drugog jezika*. 2006.

¹⁰ Vjekoslav Blazsetin i Maja Matijević u studenom 2023. izložili su zapažanja na temu *Hrvati u Mađarskoj boje se od psa i sviraju na tamburi: utjecaj većinskoga mađarskog na hrvatski kao manjinski jezik* u sklopu Međunarodnog znanstvenog skupa – *Hrvatski kao ini jezik – VIII. HIDIS.*, a analiza rada obuhvaća utjecaj mađarskoga jezika na produkciju odraslih obrazovanih ljudi koji djeluju u hrvatskim medijima u Mađarskoj.

3.2. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 16 ispitanika, a korpus čine 64 sastavka. Ispitanicima nije unaprijed utvrđena razina znanja hrvatskoga jezika prema ZEROJ-u. U dvojezičnim hrvatsko-mađarskim školama ne postoji sustavno provođenje ispitivanja razine znanja te se u jednom razrednom odjeljenju mogu pronaći učenici od razine A2 do B2 (prema procjenama nastavnika). Svim je ispitanicima zajedničko da im je materinski jezik mađarski, ali im je razina znanja hrvatskoga jezika različita te su neki učenici predački govornici, a neki nasljedni. Takva se skupina smatra nehomogenom skupinom.¹¹

3.3. Pretpostavke

Cilj je ovoga rada utvrditi utječe li mađarski jezik, koji je s hrvatskim u genetsko-tipološkoj nesrodnosti, na gramatičke kompetencije učenika, odnosno na morfološke i sintaktičke razine u pisanjoj proizvodnji.

U skladu s tim nameću se ova istraživačka pitanja:

- 1) Imaju li učenici kojima je mađarski materinski jezik poteškoća u savladavanju hrvatskoga roda?
- 2) Stvaraju li hrvatski padežni nastavci poteškoće učenicima kojima je mađarski prvi jezik?
- 3) Kako poredak riječi u mađarskim rečenicama utječe na poredak riječi u hrvatskim rečenicama?

Pretpostavke su ove analize sljedeće:

P1: Učenicima, kojima je gramatički rod iskustveno nepoznat, imat će problema pri njegovu određivanju u hrvatskom jeziku.

P2: Hrvatski padežni nastavci, s obzirom na sva tri roda i oba broja, učenicima će predstavljati poteškoće u pisanom izražavanju.

P3: Sintaktičke zakonitosti mađarskoga jezika odrazit će se u pisanjoj produkciji učenika na hrvatskom jeziku.

3.4. Rezultati

3.4.1. Rezultati morfosintaktičke analize imenskih riječi

Analizom radova odlučeno je da će se rezultati prikazati kroz padežnu podjelu pogrešaka imenskih riječi neovisno o rodu i broju imenskih riječi. U nastavku će se dati prikaz pogrešaka kroz svih sedam hrvatskih padeža, a unutar te podjele bit će riječi i o problematici određivanja gramatičkoga roda i broja imenica. Prvo će se navesti primjeri pronađeni u učeničkim radovima, zatim mađarski ekvivalent (ako se smatra da je riječ o mađarskom utjecaju), a potom pravilni hrvatski izraz. Za potrebe ovoga rada izložit će se samo pogreške vezane uz imenske riječi i njihove kategorije, iako je analiza pokazala gramatičke pogreške i pri uporabi drugih vrsta riječi, npr. glagola.

¹¹ GULEŠIĆ MACHATA, Milvia: *Apriorna analiza odstupanja u gramatičkom rodu (s obzirom na prvi jezik učenika)*. Opera Slavica, 2013/4. 174–186.

3.4.1.1. Nominativ

Tijekom analize tekstova utvrđene su pogreške na leksičkoj i morfološkoj razini u nominativu. U većini tih slučajeva pretpostavlja se da su pogrešno naučeni oblici riječi budući da učenici u školi riječi uče čitajući polazne tekstove. Nakon što pročitaju neki tekst, određuje se značenje nepoznatih riječi pa je moguće da dolazi do pogrešnog zapisivanja nominativnoga oblika u bilježnice. To dokazuju riječi: *medija*, *radija*, *novinara*, *završetka*, *novina*, koje su percipirane kao imenice ženskoga roda jednine. Utjecaj mađarskog jezika u produkciji hrvatskoga iščitava se u primjerima poput:

interju (mađ. *interjú*) → *intervju*

nije problema (mađ. *nincs probléma*) → *nije problem*

U ostalim primjerima nesigurnost pri utvrđivanju gramatičkoga roda i broja očituje se u nesročnosti atributa i imenice te neslaganja imenske riječi s glagolom:

prostor je velika i moderna → *prostor je velik i moderan*

*moja tata*¹² → *moj tata*

omiljen boja mu je crn → *omiljena mu je boja crna*

dva manje ptice → *dvije manje ptice*

Jako mi se sviđala ovaj tjedan. → *Jako mi se sviđao ovaj tjedan.*

vrata je crvena → *vrata su crvena*

3.4.1.2. Vokativ

Vokativni nastavci predstavljaju dosta problema i izvornim govornicima, a posebne poteškoće zadaju inojezičnim govornicima, kojima je teško objasniti sve njegove zakonitosti. Zbog toga vokativni oblici i u izvornojezičnih i inojezičnih govornika predstavljaju izazove.¹³

Budući da u mađarskom jeziku nema posebnih vokativnih oblika, govornici mađarskoga jezika i u pisanom obraćanju drugoj osobi na hrvatskom jeziku vokativ uvijek izjednačuju s nominativom:

Poštovana profesorica/nastavnica! (mađ. *Tisztelt Tanárnő!*) → *Poštovana profesorice/nastavnice!*

Poštovana ravnateljica! (mađ. *Tisztelt Igazgatónő!*) → *Poštovana ravnateljice!*

Ivan! Dušan! Janja! (mađ. *Iván! Dusán! Agnes!*) → *Ivane! Dušane! Janjo!*

3.4.1.3. Genitiv

Analogno nominativu jednine, u kojemu se riječ *radio* (m. r.) pojavljuje kao *radija* (ž. r.), ta riječ u genitivu jednine pojavljuje se u sljedećem obliku:

... pokretanje naše školske radije ... → *... pokretanje našeg školskog radija.*

Genitiv jednine predstavlja poteškoće i zbog toga što se često nalazi uz imenice ili glagolske imenice u drugim padežima pa se ti nastavci poistovjećuju, kao što su sljedeći primjeri:

jačinom glasom → *jačinom glasa*

¹² Uočeno je da učenici imenicu *tata* (m. r.) dovode u vezu s imenicom *mama* (ž. r.) i percipiraju ih obje kao imenice ženskoga roda. Učenici su usmeno pojasnili da *tata* ne može biti muškoga roda jer je njezin oblik jednak obliku *mama* i jednako se sklanja. Zatim im je rečeno da za tu riječ trebaju zapamtiti da je muškoga roda i neka si pomognu time da ona označava muškog roditelja. To je jedan od frekventnih primjera koji su učenici do ove razine učenja trebali naučiti kao iznimku, no analiza je pokazala da nije tako.

¹³ SALAK, Tanja: *Vokativ u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika*. *Philological Studies*, 2022/2. 146–163.

izražavanje osjećaje → izražavanje osjećaja
 obrađuju temu iz politiku → obrađuju temu iz politike

Posebnu kategoriju zacijelo čine imenice *pluralia tantum*, poput visokofrekventne imenice *vrata*, a koja stvara poteškoće u svim padežima zbog svoje specifičnosti. Učenici tu riječ percipiraju kao imenicu ženskoga roda zbog nominativnog nastavka -a, a ne kao imenicu srednjega roda -a deklinacije:

Iza vrate je jedan umivaonik ... → Iza vrata je umivaonik ...

3.4.1.4. Dativ

Uz glagole kretanja učenici uvijek koriste prijedlog *kod* uz genitiv umjesto prijedloga *k* uz dativ ili besprijedložnog dativa.

Ići ću kod bake i djeda. → Ići ću (*k*) baki i djedu.

Išao sam kod liječnika. → Ići ću (*k*) liječniku.

Išla sam kod prijatelja. → Ići ću (*k*) prijatelju.

Zanimljivo je da mađarski jezik razlikuje ta dva izraza pa bi prema tomu mađarski govornici trebali bez problema razlikovati statično mjesto i put do nekoga mjesta i u hrvatskom jeziku. Razlike u mađarskom jeziku glase ovako:

Menni fogok a nagyszüleimhez. (Ići ću k baki i djedu.)

A nagyszüleimnél voltam. (Bio sam kod bake i djeda.)

I unatoč tome, sastavci na hrvatskom jeziku pokazali su odstupanja od uobičajene prakse u mađarskom pa se smatra da je u ovom slučaju riječ o utjecaju nastavnika i okoline, u kojoj se danas sve češće na hrvatskom razgovornom idiomu čuju takvi, nenormativni prijedložni izrazi.

3.4.1.5. Akuzativ

U skladu s tim što se na ovoj obrazovnoj razini učenici pretežito služe jednostavnijim gramatičkim konstrukcijama i jednostavnim rečenicama, u tekstovima je pronađeno najviše akuzativnih izraza.

I akuzativom i lokativom označava se da se nešto nalazi u nekim granicama, ali se akuzativom označava kretanje prema unutrašnjosti, dok se lokativom označava da se nešto nalazi ili kreće u unutrašnjosti.¹⁴ Takve minimalne razlike učenicima zadaju posebne poteškoće pa je iz primjera vidljivo da im je u tom značenju najteže razlikovati ta dva padeža.

Išli smo u Harkanju ... (L) → Išli smo u Harkanj ... (A)

Idemo u Šeljinu. (L) → Idemo u Šeljín. (A)

Idemo u Crnoj Gori. (L) → Idemo u Crnu Goru. (A)

... stigli smo u dvorani. (L) → ... stigli smo u dvoranu. (A)

Kad idemo u školi ... (L) → Kad idemo u školu, ... (A)

Ako idem u šumi ... (L) → Ako idem u šumu, ... (A)

Idemo na Balatonu. (L) → Idemo na Balaton. (A)

... zašto želim ići u ovoj školi ... (L) → ... zašto želim ići u ovu školu ... (A)

Osim miješanja akuzativnog i lokativnog značenja, učenicima problem stvara i akuzativni nastavak s obzirom na sva tri roda u hrvatskom jeziku pa se mogu pronaći različiti nastavci kojima se nastoji iskazati imenska riječ u akuzativu:

Šaljem Vam motivacijsku pismu. → Šaljem Vam motivacijsko pismo.

¹⁴ PRANJKOVIĆ, Ivo: *Druga hrvatska skladnja*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.

Vidjeli smo kazalištu i katedralu. → Vidjeli smo kazalište i katedralu.
 Volim narodne glazbe... → Volim narodnu glazbu...
 ...jako čekam sljedeću ljetu. → ...jedva čekam sljedeće ljetu.
 Škola ima i veliku dvorištu ... → Škola ima i veliko dvorište ...

Utjecaj mađarskoga jezika možda je najbolje vidljiv pri uporabi prijedložnih izraza, gdje dolazi do doslovnog prevođenja materinskog jezika na ciljni jezik.

... putovati na Budimpeštu ... (mađ. Budapestre utazni) → putovati u Budimpeštu
 Došli smo za 8. / Dođi za 10.¹⁵ (mađ. 8-ra jöttünk./ Gyere 10-re.) → Došli smo u 8.00. / Dođi u 10.00.

3.4.1.6. Lokativ

Kao što je bilo spomenuto u prethodnom odlomku, učenici često mijenjaju akuzativ i lokativ jer i jedan i drugi označavaju lokacije, a učenici ne raspoznaju razlike pri označavanju statičnoga mjesta (L: biti u školi) i mjesta kao cilja kretanja (A: ići u školu). Učenicima je kroz brojne primjere potrebno prikazati razlike te ih raznim usmenim i pisanim vježbama izvježbati u njihovu razlikovanju.

... učenje u ljetnu školu ... → ... učenje u ljetnoj školi ...
 ... trebamo biti u školu ... → ... trebamo biti u školi ...
 Želim nastaviti učenje i na sveučilište. → Želim nastaviti učenje i na sveučilištu.
 ... baviti se sportom u Hrvatsku. → ... baviti se sportom u Hrvatskoj.
 U prošlog tjedna imali smo tjedan hrvatskoga jezika u školu. → Prošlog tjedna imali smo Tjedan hrvatskog jezika u školi.

Osim navedenih primjera, lokativni nastavci zbunjuju učenike 9. razreda jer oni nisu fiksni kao u mađarskom jeziku, koji ne poznaje gramatički rod. I u lokativu, kao i u ostalim padežima, najviše poteškoća zadaje neraspoznavanje gramatičkoga roda imenice koja se sklanja.

... obrađuju temu o politiku ili novac ... → ... obrađuju temu o politici ili novcu...
 članak o koncerti / članak o koncert → članak o koncertu
U moljem obitelji ... → U mojoj obitelji ...
U našem školu ... → U našoj školi ...

3.4.1.7. Instrumental

I u instrumentalu se potvrđuju poteškoće pri određivanju gramatičkoga roda imenica, a još se pojavljuje i problem pridjevsko-zamjeničke sklonidbe, koja se razlikuje od imeničke. Time se potvrđuju rezultati dosadašnjih istraživanja vezanih uz usvajanje hrvatskoga kao inog jezika:

Volim nešto praviti s mojom prijateljim. → Volim nešto raditi sa svojom prijateljicom.
 ... učionica sa jednom bijelom umivaonikom. → ... učionica s jednim bijelim umivaonikom.

¹⁵ Ovi primjeri mogu dovesti do nesporazuma u komunikaciji između izvornojezičnog i inojezičnog govornika jer izvornojezični govornik takvu tvrdnju može shvatiti kao *Dođi za 10 minuta*. Učenike je potrebno upozoriti na različita značenja tih prijedloga u hrvatskome jeziku.

sa sívím zavjesíma → sa sívím zavjesíma
s obiteljém, s njezíní obiteljí → s obiteljí, s njezinom obiteljí

U nekim je primjerima vidljivo i da se zanemaruje glasovna promjena prijelaz te se iza palatala koristi instrumentalni nastavak -om, a ne -em.

... igrat ću sa bratićom → igrat ću se s bratićem

Katkada se pojavljuje nastavak -am umjesto nastavaka -om ili -em, -i:

s maikam, sa tatam i mamam, sa obiteljám → s majkom, s tatom i mamom, s obiteljí

Najproblematičnija je imenica *obitelj*, za koju se pojavljuje nekoliko varijanti instrumentalna:

sa obiteljám, s obiteljóm, s obiteljém → s obiteljí

S obzirom na to da je *obitelj* vrlo frekventna riječ među osnovnoškolskim i srednjoškolskim uzrastom, kada se uči deklinacija imenica ž. r. -i vrste učenicima je potrebno ponuditi primjere imenica *obitelj, radost, ljubav*, a tek kasnije proširivati ostalim, manje frekventnim primjerima. Previše informacija odjednom stvara kod učenika kaos i nerazumijevanje, a prototipni primjeri dokazuju im da je gramatika savladiva i da je svakodnevnom primjenom mogu dobro naučiti.

3.4.2. Rezultati sintaktičke analize sastavaka

U 9. razredu gimnazije učenici se pretežito služe jednostavnim sintaktičkim konstrukcijama kojima nastoje prenijeti osnovne informacije. U pokušaju pisanja složenih rečenica, često dolazi do gubljenja smisla jer učenici još ne poznaju sintaktička pravila složenih rečenica.

Analizom sastavaka utvrđeno je da učenici dobro vladaju jednostavnim rečenicama. Manje im poteškoća zadaju nezavisnosložene rečenice, a više poteškoća zavisnosložene rečenice. Učenici 9. razreda uglavnom pišu sastavne rečenice, i to uporabom veznika *i* (mađ. *és*), suprotne rečenice uporabom veznika *ali* (mađ. *de*), rastavne rečenice uporabom veznika *ili* (mađ. *vagy*). Iako su im poznati osnovni veznici, iz tekstova se vidi da nisu načisto s pravopisnim normama koje se odnose na pisanje zareza ispred pojedinih veznika. Primjeri rečenica s veznicima *pa, te, ni, niti, dakle, zato, stoga* i sl. nisu pronađeni. Njihova neuporaba jedan je od pokazatelja razine gramatičkog znanja.

... idemo igrati košarku i poslije idemo jesti.

... ići ćemo u kino a poslije imamo trening. → ... ići ćemo u kino, a poslije imamo trening.

... i poslije išla sam oprala sam svoju kosu poslije osušila sam kosu. → ... i poslije sam oprala svoju kosu, a zatim sam je i osušila.

U takvim složenijim konstrukcijama uočava se da se zanaglasnica uvijek nalazi iza glagola, što je vjerojatno posljedica učenja perfekta prema formuli: glagolski pridjev radni + nenaglašeni prezent pomoćnog glagola *biti*.

U sljedećim primjerima iščitava se utjecaj materinskog jezika u produkciji na hrvatskom:

...još neznam što ću raditi ali to već znam da imam trening. (mađ. *még nem tudom mit fogok csinálni, de azt már tudom, hogy edzésem van.*) → ...još ne znam što ću raditi, ali već znam da imam trening.

Možda da ću ići kod bake... (mađ. *Lehet, hogy a nagymamámhoz megyek.*)
 → Možda ću ići k baki.
 Pitanje je da što me usrećuje. (mađ. *A kérdés az, hogy mi tesz boldoggá.*) →
 Pitanje je što me usrećuje.
 ... može biti bolje ako svaki čovjek zna da što će biti program ... (mađ. *... lehetne jobb, ha minden ember tudná, hogy mi lesz a program...*) → ... može
 biti bolje ako svi znaju kakav je program ...

Tekstovi opisa interijera obiluju neodređenim determinatorom *jedan / jedna / jedno*. Iako ga imamo i u hrvatskom jeziku, on se ne upotrebljava u svim kontekstima kao što je to u mađarskom, gdje se determinator *egy* koristi gotovo uvijek kad je nečega jedan komad ili ako je riječ o nečem neodređenom.

Ondje je jedan veliki nastavnički stol. (mađ. *Ott van egy nagy tanári asztal.*)
 → Ondje je veliki nastavnički stol.
 Ondje se nalazi jedna bijela ploča. (mađ. *Ott van egy fehér tábla.*) → Ondje
 se nalazi bijela ploča. / Ondje je bijela ploča.
 Možemo vidjeti jedan velika ormar. (mađ. *Lehet látni egy nagy szekrényt.*)
 → Možemo vidjeti veliki ormar. / Vidimo veliki ormar.
 Nadam se da si pronašla jedno dečko. (mađ. *Remélem, hogy találtál egy barátot.*) → Nadam se da si pronašla dečka.

Zbog upotrebe determinatora *jedan* često se imenice ne slažu s glagolom:

Iza vrata je jedan umivaonik i jedan zrcalo. (mađ. *Az ajtó mögött egy kézmosó és egy tükör van.*) → Iza vrata su umivaonik i zrcalo.

Uz glagol *ovisiti* mađarski govornici upotrebljavaju prijedložni izraz *od + genitiv* (*ovisiti od nečega*), umjesto lokativnoga izraza (*ovisiti o nečemu*). U ovom je primjeru riječ o utjecaju mađarskoga izraza *valamitől függ*, čiji se sufiks *-tól/-től* na hrvatski prevodi kao prijedlog *od*.

... ovisi od toga da kako imam vremena. (mađ. *... attól függ, hogy mennyi időm van.*) → ... ovisi o tome imam li vremena.

Sintaktičko svojstvo instrumentala jest da dolazi uz prijedloge *s* i *sa* te da se instrumentalna značenja razlikuju ovisno o kontekstu. Uporaba tih prijedloga ili njihova neuporaba dovode do razlikovanja instrumentalnog značenja društva i sredstva,¹⁶ a u pisanim tekstovima učenika vidljivo je da im ta razlika nije posve jasna:

Došao sam sa autobusom. → Došao sam autobusom. (instrumentalnost)
 Komunicira prijateljima. → Komunicira s prijateljima. (socijativnost)

Konstrukcija poput *mi smo s njim bili* (u značenju: *on i ja smo bili*) karakteristična je za mađarski jezik, ali ne i za hrvatski. Ipak se pojavljuje vrlo često u učeničkim radovima:

Sa svojim prijateljicama ljetovale smo zajedno na Orfű. (mađ. *A barátainkkal együtt nyaraltunk az Orfűn.*) → Sa svojim sam prijateljicama ljetovala na Orfű. / Prijateljice i ja ljetovale smo na Orfű.

¹⁶ SILIĆ, Josip–PRANJKOVIĆ, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Glagol *bojati se* koristi se uz prijedložni izraz *od + genitiv*, umjesto besprijedložno i to zato što se u mađarskom jeziku koristi sufiks *-tól/-től*, koji bi se u hrvatskom preveo prijedlogom *od*.

bojim se od toga da... (mađ. *attól félek, hogy...*) → *bojim se toga* da...

Glagol *boljeti* u analiziranim sastavcima uvijek dolazi uz dativ osobne zamjenice. U radovima su pronađeni primjeri u kojima se vidi izravan utjecaj materinskog, mađarskog jezika: *boli + meni/mi*, *boli tebi/ti* ... (mađ. *nekem, nekéd fáj* ...), dok u hrvatskom glagol *boljeti* dolazi uz imenicu ili zamjenicu u akuzativu (*boli + me, te...*).

Boljeo mi je stomak... (D) (mađ. *Nekem fáj a hasam.*) → *Bolio me stomak.* (A)
Meni je bolila glava. (D) (mađ. *Nekem fáj a fejem.*) → *Mene je boljela glava.* (A)

4. Zaključak

Analizom pisanih radova učenika 9. razreda dvojezične hrvatsko-mađarske gimnazije pronađeno je najviše gramatičkih pogrešaka koje se odnose na padežne nastavke i gramatički rod imenskih riječi. I na morfološkoj i na sintaktičkoj razini uočen je velik broj odstupanja povezan upravo s tim dvjema kategorijama, što potvrđuje postavljenu pretpostavku, s obzirom na to da mađarski jezik ne poznaje gramatički rod i zbog toga njegovi govornici moraju ulagati dodatni kognitivni napor kako bi razlikovali rodove i padeže imenskih riječi. Također je uočeno da je učenicima problem razlikovati prijedložni akuzativ od lokativa jer ne razumiju značenjske razlike tih padeža (cilj kretanja i statičnost). Analizom se utvrdilo i da se učenici 9. razreda služe jednostavnim rečeničnim konstrukcijama, pokušavajući na taj način prenijeti cjelovitu i točnu informaciju. U tekstovima se osjeća utjecaj mađarskoga jezika, materinskog jezika učenika, što je rezultat doslovnog prevođenja rečenica s mađarskog na hrvatski jezik. Sukladno tomu, na nastavi je potrebno upozoravati na to da se ni jedan jezik ne može učiti doslovnim prevođenjem s materinskoga jezika. Potrebno je objasniti da ekvivalentni izraz u hrvatskom jeziku moraju naučiti, čime proširuju svoje znanje jezika. Iako su u ovom radu izneseni rezultati morfosintaktičke razine, analiza učeničkih pisanih uradaka otvorila je cijeli niz pitanja zbog kojih se zaključuje da je potrebna sustavna kvalitativna i kvantitativna analiza, koja bi otkrila utjecaj većinskoga jezika na manjinski na svim razinama jezika. Primjeri izneseni u radu mogu poslužiti učiteljima i nastavnicima hrvatskoga jezika na mađarskom govornom području kako bi unaprijedili nastavu. Takva i slična istraživanja potrebna su da bi se stvorio primjereni način poučavanja gramatike u dvojezičnim osnovnim i srednjim školama. Budući da se od 9. do 12. razreda prema *Planu i programu* sustavno uči hrvatska gramatika, potrebno je sustavno pratiti razvoj gramatičke kompetencije učenika kako bi na kraju 12. razreda svi udovoljili maturlnim zahtjevima.

Literatura

- BAGARIĆ, Vesna–MIHALJEVIĆ DJIGUNOVIĆ, Jelena: *Definiranje komunikacijske kompetencije*. Metodika, 2007/8. 84–93.
- BANKOVIĆ-MANDIĆ Ivančica–PERUŠKO, Katja: *Pristup gramatičkim temama u hrvatskom kao inom jeziku*. SlavVaria 1/2023. 49–59. DOI: [10.15170/SV.1/2023.49](https://doi.org/10.15170/SV.1/2023.49)
- BARIĆ, E. i dr. *Hrvatska gramatika*. Zavod za hrvatski jezik Hrvatskog filološkog društva. Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- BLAZSETIN, Vjekoslav–MATIJEVIĆ, Maja: *Hrvati u Mađarskoj boje se od psa i sviraju na tamburi: utjecaj većinskoga mađarskog na hrvatski kao manjinski jezik*. Tema izložena 16.11.2023. na: Međunarodni znanstveni skup „Hrvatski kao ini jezik – VIII. HIDIS”. Zagreb, Hrvatska.
- BOCKOVAC, Timea Anita–SABOLIĆ, Valentina: *Stavovi srednjoškolaca prema hrvatskom kao manjinskom jeziku u Mađarskoj*. (u postupku objave) 2023.
- GULEŠIĆ MACHATA, Milvia: *Apriorna analiza odstupanja u gramatičkom rodu (s obzirom na prvi jezik učenika)*. Opera Slavica. 2013/4. 174–186. <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129023>
- GULEŠIĆ MACHATA, Milvia–UDIER, Sanda Lucija: *Poučavanje gramatičkih kategorija i njihovih oblika ovladavanju hrvatskim kao inim jezikom*. Strani jezici, 2019/1–2. DOI: [10.22210/strjez/48/1](https://doi.org/10.22210/strjez/48/1)
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ugrofinski-jezici>
- HRŽICA, Gordana: *Kada je hrvatski jezik pretežak i Hrvatima: metodologija nastave hrvatskog kao drugog jezika*. 2006. <https://hrcak.srce.hr/173653>
- JELASKA, Zrinka: *Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja* Lahor, 2007/3. <https://hrcak.srce.hr/20658>
- JELASKA, Zrinka: *Ovladavanje materinskim i inim jezikom*. U: ČEŠI, M.,–CVIKIĆ, L.–MILOVIĆ, S. (ur.): *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika*. Zagreb, 2012.
- JELASKA, Zrinka: *Vrste nasljednih govornika*. Lahor, 2014/17. 83–105. <https://orcid.org/0000-0001-6189-2485https://hrcak.srce.hr/>
- PRANJKOVIĆ, Ivo: *Druga hrvatska skladnja. Sintaktičke rasprave*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.
- SALAK, Tanja: *Vokativ u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika*. Philological Studies, 2022/2. 146–163. DOI: [10.55302/PS22202146s](https://doi.org/10.55302/PS22202146s)
- SILIĆ, Josip–PRANJKOVIĆ, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- ČELIKOVIĆ, Vlasta–BRESSAN, Valnea et. all (ur.): *Zajednički europski referentni okvir ta jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Abstract

THE INFLUENCE OF HUNGARIAN IN THE GRAMMATICAL COMPETENCIES OF STUDENTS ATTENDING BILINGUAL SCHOOLS IN HUNGARY

The aim of this paper is to establish linguistic abilities and needs of native Hungarian students through the analysis of corpora collected from 6th graders and high school freshmen in Pécs. The question of influence of the Hungarian language on students who learn Croatian grammar within institutional bounds is elaborated on. Considering that Croatian grammar education is quite explicit in school, students are commonly observed knowing the rules but having difficulties applying them in real situations. Previous research has shown that students, as speakers of a language that is unrelated, find mastering grammatical gender notably difficult, the assumption is that the very same category will present an obstacle. Furthermore, it is expected that Hungarian syntax will play a major role in Croatian sentence assembling. In order to teach the language successfully teachers ought to be acquainted with the most common mistakes their students stumble upon and adjust their teaching accordingly. That is why the aim of this paper is to provide palpable insight into the grammatical categories which are predicted to give both elementary and high school native Hungarian students the most trouble and to subsequently adjust the process. Research from 2023 has shown that students of bilingual Hungarian-Croatian schools in Pécs and Budapest have an overwhelmingly positive attitude towards the Croatian language. To maintain mentioned attitude it is essential to adapt the educational process to the students' needs. The students' identified motivation is slowly dissipating which is why Banković-Mandić and Peruško emphasize the need for analysis of their language skills and needs.